

GELEERDE LESSEN UIT DE STIMULERINGSREGELING OPEN EN ONLINE ONDERWIJS EN DE BOEGBEELDPROJECTEN

ERVARINGEN VAN DE PROJECTLEIDERS

SURF

INHOUD

GELEERDE LESSEN VAN PROJECTLEIDERS UIT DE STIMULERINGSPROJECTEN EN DE BOEGBEELDPROJECTEN	4
1 ORGANISATIE VAN PROJECTEN	5
Organiseren van nieuwe vormen van onderwijs kost veel tijd	5
Inhoudsdeskundige hoeft niet de projectleider te zijn	5
Investeer in je team	5
Investeer voldoende tijd in het creëren van draagvlak	5
Maak <i>dedicated</i> tijd vrij	5
Neem studenten op in je team	5
Zorg dat de vernieuwing niet op zichzelf staat	6
Denk in een vroeg stadium na over toekomstbestendigheid en duurzaamheid	6
Gebruik het project om expertise breed in de afdeling op te bouwen	6
2 ONLINE ONDERWIJS VORMGEVEN	7
Combineer MOOC's in de campus-setting met andere onderwijsvormen	7
Bij online onderwijs blijft begeleiding noodzakelijk	7
Laat studenten van elkaar leren	7
Durf grote namen in het vakgebied te vragen om medewerking	7

3 PRODUCTIE VAN VIDEOMATERIAAL	8
Kies een stijl van videomateriaal: quick and dirty of gestileerd	8
Maak een bewuste keuze: wel of geen docent in beeld	8
Besteed aandacht aan casting	8
Samenwerking tussen docent, AV-expert en onderwijskundige	8
Durf je ontwerp zo nodig los te laten	9
Technische keuzes die je in het begin maakt, hebben verstrekkende gevolgen	9
Een pre-test kan lonen	9
4 WERKEN MET OPEN LEERMATERIALEN	10
Steek als instelling én als overheid energie in het promoten van open onderwijsmateriaal	10
Maak gebruik van reeds beschikbaar open leermateriaal	10
Hanteer een brede insteek bij het delen van materiaal	10
Werk samen met vakverenigingen	10
Bouw een netwerk op buiten de eigen instelling	11
Ontmoet elkaar face-to-face	11
De bibliotheek wil graag helpen, maak er gebruik van	11
Voorzie open leermaterialen van een kwaliteitskeurmerk	11
5 IMPACT	12
6 TIJD EN RUIMTE SCHEPPEN VOOR ONDERWIJSVERNIEUWING	13
7 OVERZICHT PROJECTEN STIMULERINGSREGELING EN BOEGBEELDPROJECTEN	14

GELEERDE LESSEN VAN PROJECTLEIDERS UIT DE STIMULERINGSPROJECTEN

De stimuleringsregeling Open en online onderwijs biedt onderwijsinstellingen de mogelijkheid te experimenteren met onderwijsvernieuwing. Sinds 2015 stelt OCW deze jaarlijkse stimuleringsregeling beschikbaar. De eerste twee series projecten, uit 2015 en 2016, zijn afgerond. In totaal participeerden 23 projecten in deze 2 rondes (zie pagina 14 voor een overzicht van alle projecten).

Om het delen en hergebruiken van leermaterialen te bevorderen, werkten instellingen daarnaast met steun van OCW aan zogenoemde boegbeeldprojecten. Deze boegbeeldprojecten, hbo Verpleegkunde en Wiskunde, zijn inmiddels ook afgerond (zie pagina 16 voor meer informatie over deze projecten).

De projectleiders van bovenstaande onderwijsvernieuwingprojecten delen in deze uitgave hun ervaringen. Wat moet iedereen weten die onderwijs wil herontwerpen met behulp van online elementen en met inzet van open leermaterialen? Wat zijn de grote verschillen met de traditionele voorbereiding en uitvoering van het onderwijs? Wat is de ideale rol- en taakverdeling tussen de docent en de ondersteuning? En wat moet er idealiter op landelijk niveau worden geregeld? Ondanks het brede palet aan projecten waren de projectleiders eensgezind over de geleerde lessen. In deze uitgave staan hun aanbevelingen op een rij, geclusterd per onderwerp. Ze worden na iedere ronde aangevuld.

1 ORGANISATIE VAN PROJECTEN

Organiseren van nieuwe vormen van onderwijs kost veel tijd

Het ontwerpen van online onderwijs kost in de opstartfase veel meer tijd dan een traditioneel hoorcollege of een werkgroep. Calculeer dat in, adviseren de projectleiders met klem. Het is vrijwel niet te voorkomen dat er tijd nodig blijkt voor zaken die vooraf niet waren voorzien, zoals de betrokkenheid van docenten bij de montage van video's. En nee, dat gaat niet automatisch de tweede keer beter. En wederom nee, je weet niet zeker of de investering kosteneffectief is. Daarvoor is het een innovatieproject.

Inhoudskundige hoeft niet de projectleider te zijn

Een projectmatige aanpak komt de uitvoer van het project ten goede, is de ervaring van alle betrokkenen. Zorg voor een duidelijke projectstructuur en stel een projectleider aan. Als inhoudskundigen worden docenten vaak automatisch gebombardeerd tot projectleider, maar dat is niet wenselijk, constateert Ljiljana Vulinovic van de Hogeschool van Amsterdam, die meewerkte aan de online cursus schrijfvaardigheid. "Een project leiden is een vak apart. Zonder een goede projectstructuur gaat kostbare informatie binnen het team verloren." Henk van der Kolk van de Universiteit Twente is het hiermee eens: "Ik vond mijn inhoudelijke drijfveren moeilijk in overeenstemming te brengen met mijn rol als projectleider. Het is niet handig dat de inhoudelijk gedreven medewerker ook degene is die de subsidie krijgt en zich moet verantwoorden."

Investeer in je team

Teams wisselen nogal eens van samenstelling. Het is zaak om te zorgen dat iedereen zich betrokken voelt bij het project. "Zorg voor een wekelijks overleg om de voortgang te bewaken, desnoods kort", adviseert Niels Smits, die bij de UvA werkte aan het project Onderwijsintensivering op maat. Bovendien: "Als je samen verantwoordelijk bent voor de resultaten, blijft het project voor iedereen interessant," zegt Karen Slotman van de Universiteit Twente, die werkte aan Sketchlab. "Stel bijvoorbeeld een gedeelde presentatie in het vooruitzicht. Laat eens iemand anders aan het woord dan de docent of de projectleider."

Investeer voldoende tijd in het creëren van draagvlak

Uit alle projecten blijkt dat het creëren van draagvlak een belangrijke voorwaarde is voor succes. "Een project kan beter gedragen en vertraagd zijn dan snel af met weinig betrokkenheid", zegt Mary Dankbaar van het Erasmus Medisch Centrum, dat het project Flipping the Master opzette. Draagvlak zorgt er ook voor dat de projectresultaten sneller een vaste plaats krijgen binnen het onderwijsprogramma. Betrokkenheid is vooral een kwestie van alle belanghebbenden vanaf het eerste moment meenemen, bijvoorbeeld in de vorm van een start-bijeenkomst, en ze ook tijdens het project goed geïnformeerd en aangehaakt houden.

Maak *dedicated* tijd vrij

"Je collega's binnen het project zijn ook druk met tal van andere zaken. Plan daarom zo mogelijk een aantal 'bootcamp-dagen' op locatie in met het ontwerp-team", tipt Theo van den Bogaart van de Hogeschool Utrecht. Hij heeft hier goede ervaringen mee opgedaan tijdens het gezamenlijk maken van online modules vakdidactiek voor bètavakken. "Mensen komen los van de dagelijkse sleur en leren elkaar snel kennen. Doordat de dagen vooraf gemarkeerd zijn, kan niemand zich verschuilen achter andere bezigheden."

Neem studenten op in je team

Vergeet niet om studenten op te nemen in het projectteam. Pepijn van Passel van de Universiteit Twente was erg tevreden over de inbreng van de studenten in het project. "Zij konden zich goed inleven in de doelgroep en kwamen daarvoor met waardevolle suggesties". Maar hier staat als nadeel tegenover dat het de studenten regelmatig niet lukte de planning waar te maken, ondervond Pepijn: "De studie heeft prioriteit en dat bevordert niet altijd de voortgang in het project." Ook Mark de Reuver, die namens de Technische Universiteit Delft meewerkte aan vijf online cursussen over Business Model Innovation, heeft goede ervaringen met student-assistenten en heeft hier veel gebruik van gemaakt.

Zorg dat de vernieuwing niet op zichzelf staat

Een innovatieproject mag geen eilandje zijn, in ieder geval niet op langere termijn. Veranderingen in het onderwijs impliceren veel. Henk van der Kolk van de Universiteit Twente zegt: “Als je gezien wordt als ‘dat project met die filmpjes’, dan werkt het niet. Voer slechts een deel van de verandering door en de verandering heeft geen effect. Het is juist zaak de verandering tot in de finesses te doordenken en uit te voeren.”

Hoe pak je dat aan? Een curriculumherziening bij de faculteit Rechten van de Universiteit Maastricht is aanleiding om de collega’s van kwaliteitszorg en communicatie al in een vroeg stadium aan tafel uit te nodigen, vertelt Bram Akkermans van het project WE-Mediate. Hun rol in de besprekingen is in dat stadium nog klein, maar dat zij vanaf het begin bij het proces betrokken zijn, levert goede resultaten op. “Zo overbrug je ook de kloof tussen wetenschappelijk en ondersteunend personeel,” zegt Akkermans.

Denk in een vroeg stadium na over toekomstbestendigheid en duurzaamheid

Denk bij de aanvang van het project al na over mogelijkheden om het project op te schalen en toekomstbestendig te maken. Om een olievlekeffect te creëren, is het raadzaam om in te zetten op duurzame projecten, adviseert Bastiaan van der Klis van het Universitair Medisch Centrum Utrecht. Duurzame projecten leveren niet alleen een inhoudelijk eindproduct op, maar daarnaast ook een format, werkmethode of een breder inzetbaar sjabloon dat je kunt delen. Je kunt een project ook verduurzamen door te kiezen voor een thema waar vanuit meerdere instanties aantoonbaar vraag naar is. Overweeg ook al bij aanvang of het project op den duur mogelijkheden biedt voor een businessmodel.

Gebruik het project om expertise breed in de afdeling op te bouwen

Voor het project Ethical Dilemma’s in Communication van de Universiteit van Amsterdam werden 24 kennisclips opgenomen. Een mooie gelegenheid om alle docenten van de afdeling bekend te maken met blended learning en het maken van kennisclips. Projectleider Elgin Blankwater vertelt: “We hebben een viertal workshops georganiseerd: een over het maken van storyboards en kennisclips, een over functioneel tekenen; een over blended learning in het algemeen

en een over MOOC’s. Dat we deze workshops voor alle docenten van de hele afdeling tegelijk toegankelijk maakten, droeg bij aan kennisdeling over deze onderwerpen en leverde bovendien een actieve community op.” Het boegbeeldproject hbo Verpleegkunde werkte met ambassadeurs om de vernieuwingen binnen de instelling te verspreiden. “Een ambassadeur is iemand die kennis heeft van open leermaterialen en zelf als goed voorbeeld kan dienen,” licht projectleider Marja Versantvoort toe. “Anders bestaat het gevaar dat het project alleen bij de projectleden blijft hangen, waardoor het geen eigen identiteit krijgt binnen het instituut.”

2 ONLINE ONDERWIJS VORMGEVEN

Combineer MOOC's in de campus-setting met andere onderwijsvormen

In een aantal projecten zijn massive open online courses (MOOC's) ontwikkeld en ook ingezet in het campus-onderwijs. De ervaring van de projectleiders leert dat MOOC's in een campus-setting het beste tot hun recht komen wanneer ze gecombineerd worden met face-to-face-werkvormen. Marie Postma-Nilsenová van Tilburg University ontwikkelde de MOOC 'Data Science voor alfa en gamma'. "Voor het aanleren van technische skills is de MOOC uitermate geschikt gebleken," concludeert zij. Discussiëren wilden haar studenten echter liever face-to-face dan in het online forum en ook begeleiding kregen ze bij voorkeur van een 'echt mens'. De drie-eenheid tussen de MOOC, de programmeeromgeving en het campusonderwijs sloot de eerste keer nog niet overal perfect aan. Ook studenten moeten vaak even wennen aan een MOOC als relatief nieuwe onderwijsvorm.

Bij online onderwijs blijft begeleiding noodzakelijk

Bij de online fietsexcursie die de geografen van de Universiteit Utrecht in het project 'Naar Buiten!' hebben samengesteld, gaan studenten zelfstandig op pad. Projectleider Wouter Marra waarschuwt: "Dat studenten zelfstandiger kunnen werken, betekent niet dat ze geen begeleiding nodig hebben! De voorbereiding van de excursie op de universiteit is essentieel, net als de nabespreking om theorie en ervaring in het veld aan elkaar te koppelen."

Laat studenten van elkaar leren

Laat studenten van elkaar leren en inzichten delen. Denk hierbij niet alleen aan forumdiscussies, maar ook aan peer reviews. "Studenten en cursisten waarderen het om de ideeën van elkaar te kunnen lezen en te becommentariëren," weet Mark de Reuver van de TU Delft. Geef studenten instructies voor het geven van feedback en rubrics om het werk van medestudenten te kunnen beoordelen. Makkelijk wordt het daarmee nog niet, waarschuwt Bram Akkermans van de UM. "In de ideale situatie verloopt de organisatie van peer review geautomati-

seerd. Een systeem zou op basis van gebruikersrollen zelf de taken moeten kunnen verdelen en controleren of deze zijn uitgevoerd. Dat bleek in de praktijk vele malen ingewikkelder dan wij hadden gehoopt." Uiteindelijk heeft het team handmatig de rollen toegewezen en verdeeld. Deze tekortkoming staat schaalvergroting in de weg.

Durf grote namen in het vakgebied te vragen om medewerking

Bastiaan van der Klis van UMC Utrecht vond het verrassend hoeveel medisch professionals bereid bleken om onbezoldigd mee te werken. "In onze online cursus komen onderwerpen aan de orde waar studenten nu nog te weinig over leren, zoals leiderschap en veiligheid. De experts wilden graag bijdragen aan een verbetering van het medisch onderwijs." Er zit overigens wel een praktische 'maar' aan: de agenda's van topexperts zitten vaak behoorlijk vol, waardoor het inplannen van een filmopname een tijdrovende bezigheid was.

3 PRODUCTIE VAN VIDEOMATERIAAL

Kies een stijl van videomateriaal: quick and dirty of gestileerd

Bij de meeste vormen van online onderwijs speelt videomateriaal een rol. Er zijn allerlei variaties mogelijk. De verschillende keuzes hebben verschillende consequenties: Kies je voor 'quick and dirty' opnames die niet lang mee hoeven te gaan, of steek je veel tijd in een afwerking tot in de puntjes? Sjef Moling van de Wageningen University & Research maakt een duidelijke keuze met zijn Practicumclips Life Sciences: "Hou het simpel en produceer niet voor de eeuwigheid. De levensduur van practicumclips is kort. Een clip hoeft geen grote productie te vergen. Zolang het duidelijk, begrijpelijk en verstaanbaar is, is het goed." Bram Akkermans van de UM kiest voor kwaliteit boven kwantiteit. "Het is meer dan ooit belangrijk gebleken om het opnemen van video's heel goed voor te bereiden. Inhoudelijk, samen met de expert die in beeld komt, maar zeker ook technisch: plan voldoende tijd in voor het voorbereiden van geluid, camera en belichting."

Maak een bewuste keuze: wel of geen docent in beeld

Voor de kennisclips van de MOOC 'Ethical Dilemmas in Communication' werd gekozen voor een visuele benadering, zonder veel docenten in beeld. "We hebben illustraties en animaties ingezet om kijkers een extra houvast te geven bij de soms abstracte theoretische concepten," zegt Elgin Blankwater van de UvA. De docenten werden soms wel getoond, om enige binding te creëren met de mensen achter de MOOC. Een groot praktisch voordeel van deze opzet is dat kleine foutjes in de audio-opname eenvoudig te verhelpen zijn ten opzichte van video. Blankwater raadt deze opzet dan ook aan voor abstracte onderwerpen. Mark de Reuver van de TU Delft, die zich met zijn materiaal vooral op MKB-bedrijven richtte, voegt hieraan toe: "Zorg voor visuele vormen in plaats van tekst, maar geef daarnaast ook wat verdiepende achtergrondteksten voor de deelnemers die hier behoefte aan hebben."

Besteed aandacht aan casting

Voor de MOOC 'Beter schrijven in het hoger onderwijs' zocht de projectleiding naar twee studenten die in de video's model konden staan voor twee verschillende typen studenten. Projectleider Francien Schoordijk van de UvA zegt: "We hebben veel tijd en aandacht besteed aan het casten van de juiste personen voor de camera en aan de kwaliteit van de opnames. Het vooraf testen van de filmpjes bij de doelgroep heeft bijgedragen aan de vele positieve reacties op het eindresultaat." Bij de feestelijke lancering van de MOOC werden de twee student-acteurs dan ook met een extra applaus ontvangen. Authenticiteit doet het goed in online onderwijs, zoals video's met 'echte' studenten. "Let wel op het goed regelen van de privacy-afspraken", tipt Theo van den Bogaart van de HU.

Samenwerking tussen docent, AV-expert en onderwijskundige

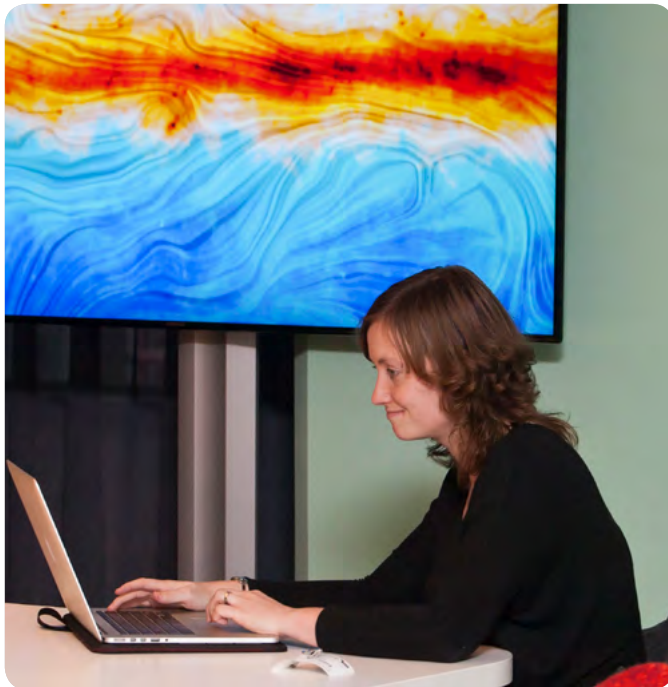
Bij het opnemen van filmmateriaal voor het onderwijs komen verschillende expertises samen. Bas Haring van de Universiteit Leiden benadrukt hoe belangrijk de gelijkwaardige verhouding tussen de verschillende expertises is: "We moeten leren om structureel veel tijd in te plannen om gezamenlijk op te trekken als inhoudsdeskundigen en vormexperts," zegt hij. "Zonder jouw inhoudelijke expertise kan de vormgever die de videoproductie begeleidt, geen goed product afleveren. Het kan ook zinvol zijn om te zien wat de vormgever niet begrijpt; tenslotte heeft de doelgroep van je online onderwijs ook niet jouw expertise." Martijn Stegeman onderschrijft dit: "Je hebt iemand nodig in de regisseursrol. Niet slechts een filmer, maar iemand die begrijpt wat je wilt vertellen en die je helpt om een samenhangend verhaal te schrijven en te filmen." Vergeet ook de didactische expertise niet. Bram Akkermans tipt: "Het is de moeite van de investering waard om een onderwijskundige te betrekken. Laat hem of haar kijken naar de inhoud van de materialen en de opdrachten. Op die manier voorkom je een hoop vragen van studenten."

Durf je ontwerp zo nodig los te laten

Esther Quaedackers van de UvA ontdekte dat de vakexperts die de Big History-kennisclips inspraken, zich vaker niet dan wel aan de voorgeschreven vorm hielden. Quaedackers: “Die vorm hebben we noodgedwongen snel losgelaten. Enkele van de beste video’s zijn die waarin de experts hun eigen gang gaan. Met de kennis van nu zou ik adviseren om coherentie te zoeken in wat je eromheen bouwt, bijvoorbeeld samenvattende filmpjes na elke kennisclip, steeds in dezelfde vorm.”

Technische keuzes die je in het begin maakt, hebben verstreckende gevolgen

Meerdere projecten worstelden met de keuze voor een geschikt platform om het online onderwijs op aan te bieden. Voor de MOOC ‘Beter schrijven in het hoger onderwijs’ was het essentieel om de MOOC in het Nederlands aan te bieden,

op een platform met Nederlandstalige navigatie. Er bestaan echter geen Nederlandstalige MOOC-platforms. Het projectteam koos voor EdX, omdat die als enige de mogelijkheid biedt om het platform om te bouwen naar een andere taal. Dit had echter gevolgen voor het verdere project. Projectleider Francien Schoordijk van de UvA zegt: “EdX bood helaas minder mogelijkheden dan wij hadden gehoopt voor peer feedback, zelfevaluatie en het kunnen werken met afgesloten groepen. Zo hebben we compromissen moeten sluiten.”

Een pre-test kan lonen

Voordat je een MOOC met veel bombarie presenteert, kun je hem al even in stilte laten proefdraaien. Besteed nog een paar maanden aan het verwijderen van schoonheids- en beginnersfoutjes, zodat je te zijner tijd een goed product kunt presenteren. Verschillende projecten werden getest op de eigen studenten. Die konden door middel van vragenlijsten of diepte-interviews aangeven wat ze wel en niet goed vonden aan de MOOC, zodat het projectteam nog wat veranderingen kon doorvoeren voordat het officieel werd gelanceerd. Volgens Martijn Stegeman van de UvA is het zelfs van cruciaal belang dat het materiaal goed is getest met een representatieve doelgroep. Hij licht toe: “Het bleek dat we met een van onze modules de studenten echt hebben overvraagd. Daar hebben we veel last van gehad, doordat de studenten er negatief op reageerden. Met docenten in de klas kun je dit soort dingen een stuk makkelijker opvangen.”

4 WERKEN MET OPEN LEERMATERIALEN

Steek als instelling én als overheid energie in het promoten van open onderwijsmateriaal

Paul Gobée ontwikkelde vanuit het Leids Universitair Medisch Centrum samen met andere instellingen een platform met tools en leermaterialen voor anatomie-onderwijs. “In zo’n ontwikkelfase is het platform nog niet direct bruikbaar. Om medewerking te krijgen, moet je het dan hebben van het ideaal of persoonlijke interesse. Zolang ‘open’ geen prioriteit van instellingen of afdelingen is, kunnen mensen maar een beperkte hoeveelheid tijd erin stoppen. Het is een uitdaging om dan zoiets op te zetten.” Het belang van open leermaterialen heeft nog niet overal de aandacht. Meerdere projectleiders maakten mee dat docenten het niet eens waren met de Creative Commons-licentie op hun werk, wat een voorwaarde is van de stimuleringsregeling. “Het maatschappelijk ideaal van delen ontbreekt nog,” concludeert Gobée. “Een deel van de docenten ziet nog niet in wat ze ermee te winnen hebben. Ook leidinggevenden zien het economische voordeel dat hergebruik idealiter kan opleveren, nog niet voor zich. Voor het maatschappelijk belang zou een sterkere overheidsstimulus of verplichting in de richting van ‘open’ enorm helpen.”

Maak gebruik van reeds beschikbaar open leermateriaal

Door de toename in het aanbod aan open leermaterialen is het moeilijk om het kaf van het koren te scheiden. Een deel van de projectleiders voelt wel iets voor een ‘meta-platform’ dat een overzicht zou kunnen bieden van open leermaterialen die inmiddels al zijn gemaakt door Nederlandse hogeronderwijsinstellingen. Het platform moet meer zijn dan een verzameling links naar repository’s, maar minder dan een database met individuele leerobjecten. Esther Quaedackers van de UvA zegt: “Wij geven een interdisciplinair vak. Daardoor zijn disciplinaire resources minder goed te vinden voor studenten. We hebben een platform nodig dat een beschrijving biedt van het materiaal dat op andere platforms te vinden is. Liefst heeft dit ook een curator-functie: doordat leermateriaal op dit platform wordt vermeld, kan ik er zeker van zijn

dat het goed is.” Wouter van Joolingen van de UU maakte acht open, gepersonaliseerde modules over statistiek. Hij hecht juist aan een vakgebonden insteek: “Je hebt redactie nodig per vakgebied. Met goede voorbeelden ben je veel sneller in staat om bewuste voorkeuzes te maken.” Een overzichtsplatform dient dus naar de goede vakrepository’s te verwijzen, maar deze niet te vervangen. SURF werkt momenteel onder de noemer SURFsharekit aan een infrastructuur waarin open leermaterialen op landelijk niveau ontsloten worden.

Hanteer een brede insteek bij het delen van materiaal

Maak het materiaal makkelijk herbruikbaar in een nieuwe context. Zo voorkom je het not-invented-here-syndroom. Wouter Marra van de UU raadt bijvoorbeeld aan om opdrachten aan het einde van een video te plaatsen, zodat ze er makkelijk uit te knippen zijn. Overweeg het gebruik van een projectlogo bij een video, in plaats van het logo van de eigen instelling. Sjef Moling van de WUR ontwikkelde kennisclips over practicumvaardigheden. Typisch een onderwerp dat goed herbruikbaar is, maar waar iedere docent toch een eigen kijk op heeft. Hij stelt voor om de scripts die als basis dienen voor video’s uit te wisselen. Zo kan iedereen op zijn eigen manier aan de slag en doe je tóch aan hergebruik. Gebruikmaken van materiaal van anderen kan ook lastig zijn door afwijkende accentverschillen, inhoudelijke problemen en coherentie met de rest van het gebruikte materiaal. Henk van der Kolk van de Universiteit Twente stelt daarom voor om zo breed mogelijk te delen. “Als je ook het achterliggende materiaal los deelt, zoals plaatjes, scripts en apps, kan iedereen het zelf integreren in de eigen context.”

Werk samen met vakverenigingen

“In het licht van de toekomstbestendigheid is het verstandig om samen te werken met vakverenigingen,” zegt Theo van den Bogaart van de HU. “Je werkt niet voor je eigen curriculum, waar vanaf het begin duidelijk is waar het een plek zal krijgen. Als je iets maakt voor iedereen, zorgt dat voor een andere mindset”.

Een vakvereniging kan bijvoorbeeld in overleg bepalen welke hiaten in de collecties nodig moeten worden opgevuld. In het geval van het boegbeeldproject hbo Verpleegkunde was er een duidelijk en erkend probleem: iedere hbo-opleiding Verpleegkunde liep er tegenaan dat er voor een aantal elementen van het nieuwe curriculum geen leermaterialen aanwezig waren. Met het nieuwe curriculum wordt ook een gemeenschappelijke 'taal' geïntroduceerd, een vakvocabulaire, die het makkelijker maakte om leermaterialen te metadateren en daarmee te zoeken, zonder dat er verwarring ontstond over de betekenis van de gehanteerde termen.

Bouw een netwerk op van docenten buiten de eigen instelling

Het creëren van een cultuur van delen en met name hergebruiken, is moeilijk, ondervonden ze bij het boegbeeldproject Wiskunde, Open Up Math. Uit een enquête onder de vier samenwerkende technische universiteiten (Eindhoven, Delft, Twente en Wageningen) bleek dat delen van materialen makkelijker is als je dat doet met mensen die je al kent. Daarom is het van belang om ook buiten de eigen instelling een netwerk van mede-docenten uit hetzelfde vakgebied op te bouwen, stelt projectleider Annoesjka Cabo van de TU Delft. Dit helpt om culturen van andere universiteiten beter te begrijpen en te respecteren. Daardoor wordt de stap kleiner om uit elkaars werk te putten. Ze benadrukt dat iedere community anders is, "dus haal vooral input uit de eigen achterban op."

Ontmoet elkaar face-to-face

Organiseer minimaal jaarlijks face-to-facebijeenkomsten met de community, adviseert Cabo. "De InterTU Study Day, elk jaar door een andere universiteit georganiseerd, is perfect voor het delen van ervaringen en het onderhouden van de community." De projectgroep organiseerde roadshows om de onderzoeksresultaten en de volgende stappen te bespreken met de achterban, maar liep hierbij regelmatig op tegen tijdgebrek bij communityleden. Het organiseren van deze bijeenkomsten was daardoor een uitdaging.

De bibliotheek wil graag helpen, maak er gebruik van

Voor de bibliotheken is met de komst van open leer materiaal een nieuwe rol weggelegd, die zich ergens tussen randvoorwaardelijk en samenwerkingspartner bevindt. "Docenten hebben niet de tijd en expertise om de metadatering van open leer materialen op zich te nemen," zegt Paul Gobée van het LUMC. "Die taak kan goed bij de bibliotheek worden belegd, in afstemming met de docent. Dat willen ze ook graag." Metadata zijn voor de ontsluiting binnen contentplatforms en voor de uitwisseling daartussen nog steeds onontbeerlijk. Ook kunnen bibliotheken beheerstaken oppakken, zoals het organiseren van een kwaliteitscontrole, bijvoorbeeld op het gebied van auteursrechten, en het opschonen van verouderde data. Idealiter neemt de bibliotheek de docent de metadatering en beheerstaken zo veel mogelijk uit handen. "Zo voorkom je mogelijke claims op het gebied van copyrightscheiding en kan een docent zich focussen op het ontwikkelen van leer materialen," zegt Marja Versantvoort, projectleider van het boegbeeldproject hbo Verpleegkunde. Samenwerking met de docent als inhoudsdeskundige blijft echter essentieel.

Voorzie open leer materialen van een kwaliteitskeurmerk

Docenten moeten snel een inschatting kunnen maken van de kwaliteit van bestaande open leer materialen. Daarom is in het boegbeeldproject een kwaliteitsmodel ontwikkeld. Het model biedt docenten een richtlijn om naast hun eigen materiaal te leggen. Daarnaast maakte het boegbeeldproject gebruik van onafhankelijke keurmeesters, die de opdracht kregen om het materiaal te beoordelen. "Beide keurmeesters waren zelf geen verpleegkundigen, maar informatie-specialisten", vertelt Versantvoort. "Dat maakt het lastig voor hen om de inhoudelijke kwaliteitseisen te beoordelen. We overwogen twee keurmeesters per leer materiaal in te zetten: eentje voor de inhoud en eentje voor de overige aspecten. Dat maakt het beoordelingsproces echter ook complexer en duurder."

5 IMPACT

Bij voorkeur blijft je project niet tot je eigen groep beperkt, maar wakkert het een vuur aan dat zich tot ver buiten de instelling verspreidt. Hoe pak je dat aan? Om de impact van een innovatieproject binnen de instelling te vergroten, is de steun van het management in ieder geval noodzakelijk. De meeste projectleiders geven aan dat ze die steun in beperkte mate ontvangen. De projecten die van onderaf zijn ontstaan, krijgen over het algemeen minder ondersteuning van het management dan de projecten waar leidinggevendenden zelf in geïnvesteerd hebben.

Om je vakgenoten en collega's uit andere vakgebieden te inspireren met jouw onderwijsvernieuwing, zul je de aandacht moeten grijpen binnen de eigen organisatie. Benut onderwijsmiddagen, innovatiecafés en andere gelegenheden voor kennisdeling om je project voor het voetlicht te brengen.

Opvallend genoeg hebben de projectleiders het minste zicht op de impact van hun project op studenten. Zeker is dat de studenten het gebruik van kennisclips erg waarderen, met name om zich voor te bereiden op het tentamen. Over flipping the classroom zijn ze enthousiast, maar niet uitbundig: online onderwijs is voor de meesten geen noviteit meer. Over het algemeen geldt ook dat de studenten maar weinig vergelijkingsmateriaal hebben, omdat ze een vak maar één keer volgen. Bij onderwijsinnovatie hoort gedoe met platforms en tools die niet noodzakelijkerwijs meteen goed werken, maar ook het gevoel state-of-the-art-onderwijs te krijgen. En dat wordt zeker gewaardeerd. Bram Akkermans van de UM zegt: "Ons project was een Proof-of-Concept, om te laten zien dat dit kon. Dat het is geslaagd, heeft een grote impact. Een van onze bacheloropleidingen gaan we zelfs totaal herzien. Uit de evaluaties blijkt onder andere dat studenten meer uren hebben besteed dan normaal. Vooral verwachten we een toename aan *academic enjoyment*."

6 TIJD EN RUIMTE SCHEPPEN VOOR ONDERWIJSVERNIEUWING

Een belangrijk advies aan het adres van de bestuurders van onderwijsinstellingen die aan de slag willen met onderwijsinnovatie is: geef docenten de ruimte en de tijd om te experimenteren. De stimuleringsregeling is hier een mooi instrument voor, maar tegelijkertijd moet het ook door de eigen instelling worden gestimuleerd, zo benadrukt Paul Gobée van het LUMC. Uit veel projecten blijkt dat je veel en misschien zelfs wel het meeste leert van alles wat niet in één keer goed gaat. Dat vraagt wel om de nodige ruimte om te ‘spelen’ en te experimenteren. In de stimuleringsregeling hebben veel projectleiders die ruimte ook ervaren, zowel intern als in de samenwerking met SURF.

Wat mist er nog? Er zou meer landelijke aandacht moeten komen voor het belang van goede ICT-vaardigheden van docenten en specifiek kennis over online onderwijsvormen, vinden de projectleiders. Docentprofessionalisering is hier nog niet voldoende op gericht. Maar voor de langere termijn ziet Bas Haring van de Universiteit Leiden het zeker zonnig in: “Via de studenten ben je ook toekomstige collega’s aan het opleiden. Over tien jaar is het wellicht heel gewoon om het onderwijs anders aan te pakken.”

7 OVERZICHT PROJECTEN STIMULERINGSREGELING EN BOEGBEELDPROJECTEN

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap daagt instellingen uit hun onderwijs te verbeteren door te experimenteren met verschillende vormen van open en online onderwijs. Sinds 2015 is hiervoor een jaarlijkse stimuleringsregeling beschikbaar. Projecten uit de eerste 2 rondes (start in 2015 en 2016) die met behulp van deze stimuleringsregeling tot stand kwamen, zijn afgerond:

Stimuleringsregeling 2015

- De **Universiteit van Amsterdam** ontwikkelde de open en online cursus Big History. De cursus is als massive open online course (MOOC) voor iedereen te volgen. In het eigen campusonderwijs konden dankzij deze online cursus extra werkcolleges worden ingericht, doordat er minder hoorcolleges nodig zijn. /projectleider Esther Quaedackers
- De **Universiteit Leiden** maakte de fictiefilm On Being a Scientist, die bachelorstudenten introduceert in de cultuur van de wetenschap. Bij de filmfragmenten zijn passende opdrachten beschikbaar als MOOC. /projectleider Bas Haring
- De **Universiteit Utrecht** werkte aan acht open, gepersonaliseerde modules over de basisbeginselen van het statistiekonderwijs. /projectleider Wouter van Joolingen
- Het **LUMC** en de **Universiteit Maastricht** ontwikkelden met Nederlandse en Vlaamse anatomie-afdelingen een open leerplatform met anatomische content en leer materiaal zoals formatieve toetsen, voor iedereen vrij beschikbaar, inclusief een kwaliteitscheck van het materiaal. /projectleider Paul Gobée
- Het project 'Denken, Delen, Doen' heeft met Challenging Government een combinatie van een MOOC en contactonderwijs gerealiseerd. Daarin doen studenten **NHL** en de **Haagse Hogeschool** en professionals in het openbaar bestuur gezamenlijk kennis op over maatschappelijke veranderingen en de implicaties daarvan voor het functioneren van de overheid. /projectleider Hugo Verheul
- Het **Erasmus Medisch Centrum** werkte met het project Flipping the Master aan een efficiëntere voorbereiding van de klinische stages in de masterfase van geneeskunde. /projectleider Mary Dankbaar
- De **TU Delft** zette in op het flexibiliseren van het onderwijsmateriaal voor het vak Responsible innovation, om dit voor de verschillende interne en externe doelgroepen beter beschikbaar en passend te maken. /projectleider Joost Groot Kormelink

Bas Haring

Bastiaan van de Klis

Bram Akkermans

Elgin Blankwater

Esther Quaedackers

Francien Schoordijk

Henk van der Kolk

Hugo Verheul

Joost Groot Kormelink

- In het project [Data Science voor Alfa en Gamma](#) ontwikkelden de **Universiteit van Tilburg** en de **Open Universiteit** gezamenlijk een MOOC en programmeeromgeving waarin je kunt leren grote onderzoek databestanden te verwerken en te analyseren. /projectleider Marie Postma-Nilsenová
- **Wageningen University Research** maakte twee MOOC's om kennis van [systeemanalyse](#) en van [voedselveiligheid](#) doelmatiger en breder te verspreiden. Dit is belangrijk bij het onderzoek naar een optimale wereldvoedselvoorziening. /projectleider Ulrike Wild
- Bij **Codarts** kreeg [Muziektheoretische Educatie](#) een online vorm: in drie theorie-modules kunnen studenten zich bekwamen in praktische muzieknnotatie en audiobewerking, basic music theory en de analyse van popmuziek. /projectleider Leo Molendijk
- De **Hogeschool van Amsterdam** en **Universiteit van Amsterdam** ontwikkelden de open online cursus [Beter schrijven in het hoger onderwijs](#), om de schrijfvaardigheid van studenten te verbeteren. /projectleider Francien Schoordijk
- De methode [Flipping research methods education](#) van de **Universiteit Twente** wordt inmiddels door vijf opleidingen gebruikt. /projectleider Henk van der Kolk
- [Sketchlab](#) is een digitaal platform voor het leren van schetsvaardigheden voor ingenieurs. Het is ontwikkeld door de **Universiteit Twente**. Studenten maken en delen opdrachten in Sketchlab en geven feedback op elkaars werk. /projectleider Pepijn van Passel
- Het **UMC Utrecht** ontwikkelde in [Bridging the gap](#) drie online courses over kwaliteit, veiligheid, leiderschap en organisatie van de zorg om studenten geneeskunde beter op te leiden in deze onderwerpen. /projectleider Bastiaan van der Klis
- De **TU Delft** werkte aan vijf online cursussen over [Business Model Innovation](#). Doelgroep zijn 300.000 MKB-bedrijven in heel Europa, die baat hebben bij vernieuwende businessmodellen om concurrerend te blijven. /projectleider Mark de Reuver

Stimuleringsregeling 2016

- **Maastricht University** ontwikkelde de multimedia-omgeving [WE-Mediate](#). Door virtueel als partij in een conflict op te treden, leren studenten rechten 21ste eeuwse vaardigheden. /projectleider Bram Akkermans
- Nederlandse lerarenopleidingen werkten samen aan [online modules vakdidactiek voor bètavakken](#). De **Hogeschool Utrecht** en de **Universiteit Utrecht** ontwikkelden hiervoor een infrastructuur en een [procesmodel](#) (pdf). /projectleider Theo van den Bogaart

Leo Molendijk

Marie Postma-Nilsenová

Mark de Reuver

Martijn Stegeman

Mary Dankbaar

Niels Smits

Paul Gobée

Pepijn van Passel

Sjef Moling

- De **Universiteit van Amsterdam** ontwikkelde een itembank met formatieve toetsen over het vak Onderzoekopzet. Door middel van learning analytics helpen de toetsen om contactonderwijs nog beter op maat aan te bieden. /projectleider Niels Smits
- De open online cursus Wetenschappelijke programmeerskills voor iedereen van de **Universiteit van Amsterdam** leert studenten programmeren. /projectleider Martijn Stegeman
- Naar buiten! is een onderwijsontwerp van de **Universiteit Utrecht** waarbij locatiegebonden les- en kaartmateriaal online beschikbaar is tijdens excursies. Studenten leggen zo direct een relatie tussen het studieobject, de context en achtergrondinformatie. /projectleider Wouter Marra
- **Wageningen University** maakte kennisclips over elementaire practicum-handelingen. Hierdoor kan de tijd in het laboratorium effectiever besteed worden. /projectleider Sjef Moling
- De **Universiteit van Amsterdam** maakte de MOOC Ethical Dilemmas in Communication met als doel kennis op het vlak van communicatie-ethiek breder toegankelijk te maken voor studenten en voor professioneel geïnteresseerden. /projectleider Elgin Blankwater

Een overzicht van alle projecten staat op de [website van surf](#).

Theo van den Bogaart

Ulrike Wild

Wouter Marra

Wouter van Joolingen

Annoesjka Cabo

Hans Cuypers

Marja Versantvoort

Overzicht Boegbeeldprojecten Open leermaterialen

Boegbeeldprojecten Open leermaterialen

Om de adoptie van het delen en hergebruiken van leermaterialen te bevorderen, werkten instellingen in het hoger onderwijs in 2017 en 2018 met steun van het ministerie van OCW aan twee zogenoemde boegbeeldprojecten.

Boegbeeldproject hbo Verpleegkunde

Het Landelijk Overleg Opleidingen Verpleegkunde (LOOV) werkte samen met 5 hbo-instellingen aan het beschikbaar maken van open leermaterialen voor thema's binnen de opleiding hbo Verpleegkunde. Zo ontstond een database van hoogwaardige leermaterialen en een actieve community van docenten die gebruikmaken van de leermaterialen en bijdragen aan onderhoud en uitbreiding van de database. /projectleider Marja Versantvoort

Boegbeeldproject Wiskunde, Open Up Math

De 4TU-instellingen (TU Eindhoven, TU Delft, Universiteit Twente en Wageningen University & Research) zetten een actieve community van wiskundedocenten op, waarin alle mogelijke informatie over de vakken basiswiskunde in het service- en schakelonderwijs wordt gedeeld: leermaterialen, maar ook didactische ervaringen en tips & tricks. Ook doet men onderzoek naar de randvoorwaarden om onderwijsmaterialen onderling en op termijn ook breder open te kunnen delen en hergebruiken. /projectleiders Annoesjka Cabo en Hans Cuypers

Een overzicht [deze projecten staat op www.surf.nl/boegbeeldprojecten](#)

Zelf aan de slag met onderwijsvernieuwing? Dien een voorstel in!

De nieuwe call for proposals voor de stimuleringsregeling Open en online onderwijs is beschikbaar. Instellingen kunnen tot 17 december 2018 een projectvoorstel indienen. De regeling bestaat uit twee pijlers:

- [pijler Online onderwijs](#)
- [pijler Open leermaterialen](#)

Meer informatie

- [Overzicht van projecten van de stimuleringsregeling](#)
- [Overzicht van projectresultaten](#)
- [SURF Innovatieproject Online en blended onderwijs](#)
- [SURF Innovatieproject Open leermaterialen](#)
- [Boegbeeldprojecten](#)

Meer lezen over online onderwijs en open leermaterialen

Parallel aan de stimuleringsprojecten heeft SURF samen met instellingen gewerkt aan kennisverzameling. Een selectie uit de publicaties die in dit kader zijn verschenen:

- [Online module Flipping the Classroom](#)
- [Verkenning Studenten online begeleiden](#)
- [Thema-uitgave Peer feedback en peer assessment in online onderwijs](#)
- [Checklist Videoproducties maken voor het onderwijs](#)
- [Infographic Online Onderwijs: stappenplan om de mogelijkheden van online onderwijs verkennen](#)
- [Infographic Methodieken en tools voor blended onderwijs](#)
- [Stappenplan Beleid voor open leermaterialen](#)
- [Flyer '5 scenario's om leermaterialen opnieuw te gebruiken'](#)
- [Infographic Stand van zaken open leermaterialen in 2016](#)
- [Good practices Open delen van leermaterialen in vakcommunity's](#)

COLOFON

Projectleiding

Janina van Hees, SURF
Kirsten Veelo, SURF
Lieke Rensink, SURF

Redactie

Marjolein van Trigt, www.marjoleinvantrigt.nl

Met dank aan

Bram Akkermans, Universiteit Maastricht
Elgin Blankwater, Universiteit van Amsterdam
Theo van den Boogaart, Hogeschool Utrecht
Annoesjka Cabo, Technische Universiteit Delft
Mary Dankbaar, Erasmus Medisch Centrum
Paul Gobée, Leids Universitair Medisch Centrum
Bas Haring, Universiteit Leiden
Wouter van Joolingen, Universiteit Utrecht
Bastiaan van der Klis, Universitair Medisch Centrum Utrecht
Henk van der Kolk, Universiteit Twente
Wouter Marra, Universiteit Utrecht
Sjef Moling, Wageningen University & Research
Pepijn van Passel, Universiteit Twente
Marie Postma-Nilsenová, Tilburg University
Esther Quaedackers, Universiteit van Amsterdam
Mark de Reuver, Technische Universiteit Delft
Karen Slotman, Universiteit Twente
Francien Schoordijk, Universiteit van Amsterdam
Niels Smits, Universiteit van Amsterdam
Martijn Stegeman, Universiteit van Amsterdam
Marja Versantvoort, Fontys
Ljiljana Vulinovic, Hogeschool van Amsterdam

Vormgeving

Studio Koelewijn Brüggewirth, Den Haag

Fotografie

Toa Heftiba, Unsplash
Ilse Schuurmans Fotografie, Amersfoort

SURF

Moreelsepark 48
3511 EP Utrecht

Postbus 19035
3501 DA Utrecht

088 - 787 30 00
www.surf.nl/onderwijsinnovatie

Copyright

Deze publicatie verschijnt onder een Creative Commons
Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.nl>

September 2018

SURF